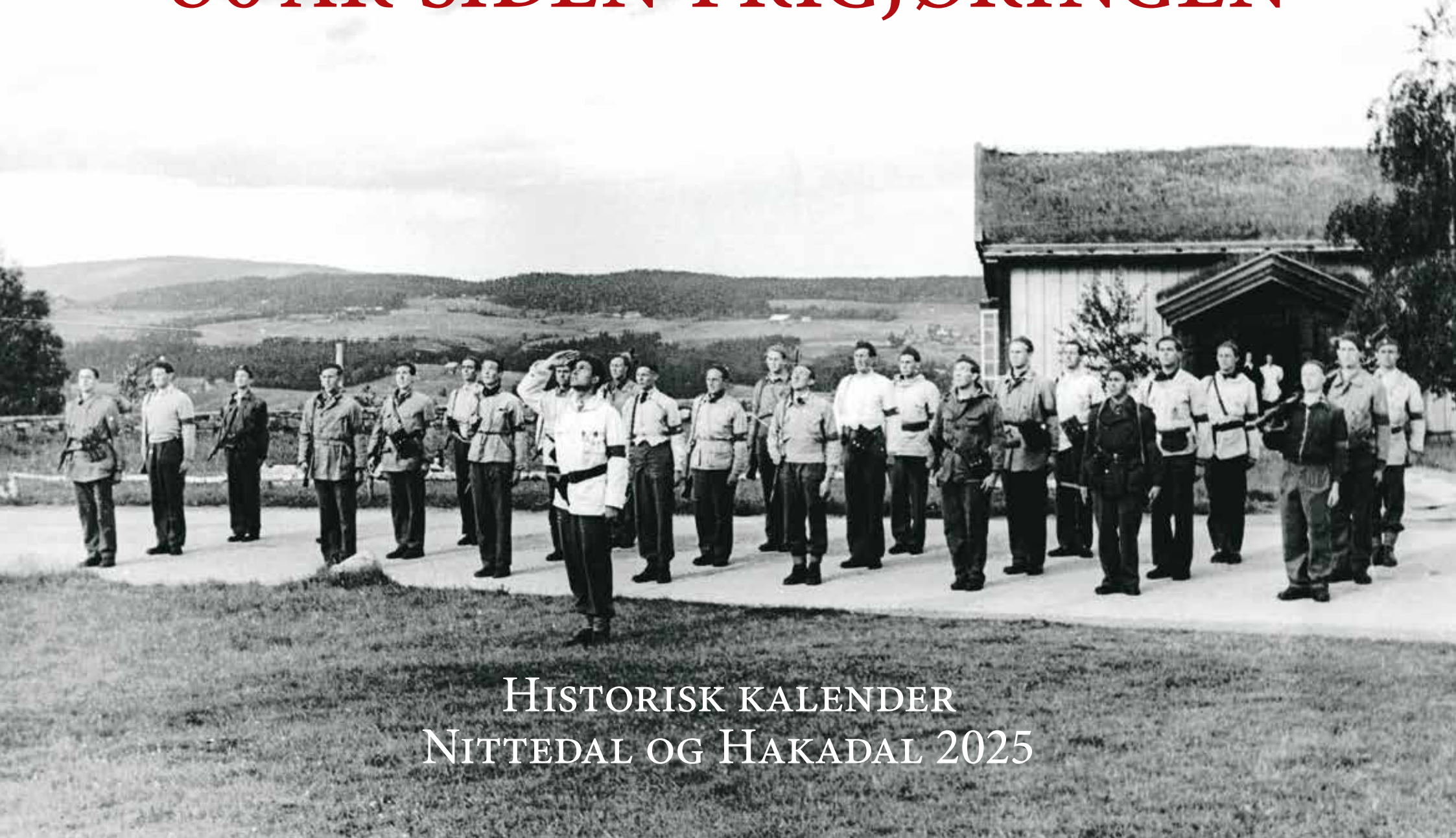

80 ÅR SIDEN FRIGJØRINGEN

HISTORISK KALENDER
NITTEDAL OG HAKADAL 2025

OM HISTORISK KALENDER 2025

7. mai 1945 nådde meldingen nordmennene via radioen, om at tyskerne hadde kapitulert. Norge var igjen et fritt land, etter å ha blitt okkupert 9. april 1940. Fredsvåren utløste sterke følelser. Av lettelse, glede. Men også av sorg, savn og usikkerhet. Trang til oppgjør. Og samtidig nytt håp, ny giv og tro på ei framtid. Vi har ønsket å fortelle om frigjørings-tida i bygda vår, i bilder og tekst.

Først et blick tilbake. Hvordan var det å leve under okkupasjon og overgrep i ei lita bygd? Det var mørke og dramatiske år. Hverdagslivet var fylt av kontroll, av påbud og forbud. De uniformerte var synlige, og skapte somme tider frykt. Det okkuperte Norge var en politistat. Med tyske soldater, Gestapo, Statspolitiet, Hirden. De opprettet kontrollposter overalt. På veiene, på gårdene, på togstasjoner. Fra februar i 1941 måtte alle gå med id-kort, som de fikk utstedt på lensmannskontoret. Lensmannen kjørte rundt for å kontrollere at bygda var mørklagt om kvelden. Hensikten med blendingsgardiner var å skape vansker for allierte fly. Folk kjøpte mørk, halvstiv papp og stiftet på en gardinstokk. Var ikke blendingsgardinene i orden, kunne det bli bot. Ryktene surret. Hvem var blitt medlemmer av NS? Og hva innebar det? Fantes angivere?

Om lag 200 000 nordmenn skal ha arbeidet på tyske anlegg i krigsårene. Noen ble dirigert dit, andre dro frivillig. Fra bygda vår var menn med på utbyggingen av den gamle ekserserplassen Gardermoen til en flyplass. En del folk engasjerte seg i motstandsbevegelsen. Dag- og nattøvelser i skogen var viktig. Våpeninstruksjon ble gitt, og arbeidet med å skaffe våpen og utstyr var i perioder prioritert. Om bygdas menn i hjemmefronten under krigsårene fins en egen beretning, "Milorg i Nittedal og Hakadal - område 1211 - 1940 - 45".

Det skjedde at voksne forsvant, det kunne være en i familien, eller en nabo, som brutalt ble arrestert og sendt vekk. Kan hende satt i en fangeleir. Noen måtte flykte i all hast. Uten at de nærmeste visste om flyktningene hadde lyktes med å finne nytt skjulested. Folk i bygda falt i strid. Noen ble torturert eller regelrett henrettet.

Forsiden og neste side viser bilder fra Lahaugmoen

Under ledelse av Knut Høy overtar Milorg Lahaugmoen en av dagene etter frigjøringen.

Flaggheisingen

Til venstre Christian Tønsberg fra Oslo. Han var gårdsgutt på prestegården under krigen, og ble gift med en av døtrene til sokneprest Halvard Mørstad. Gutten til høyre er Ernst Johansen fra Slattum.

Tyskerne holdt oppsyn med gårdene i bygda. Jorda ble målt. Anvisning gitt, på hva som skulle dyrkes. De var med under tresking om høsten for å vurdere kornmengden. Husdyr, som kuer og griser, ble opptelt. Noen gårder greide å levere mat og utstyr, både til motstandsgrupper og til folk flest. De dyrket opp jord og utvidet potetarealet. Det ble likevel matmangel, og tomme hyller i butikkene rundt i bygda. Folk sto i lange køer foran "forsyningsbrakka" ved herredshuset for å få utdelt rasjoneringskort. Den første tida gjaldt det matmel, sukker og kaffe, men fra høsten 1942 til krigens slutt ble praktisk talt alle matvarer rasjonert. Folk lærte seg til å bruke hagene sine til poteter, kålrot og gulrot, og fant plass til både gris og kaniner. Bærsanking og jakt var viktige former for matauke. Å gå sulten til sengs var nok en erfaring noen gjorde, men direkte sult skal det i liten grad ha vært. Varemangel førte til et ensidig kosthold, som kunne føre til feilernæring og mangelsykdommer. Den siste krigsvinteren fortelles det også om avmagrede voksne.

Så kom freden. Mange jublet. Men ikke alle. I **Historisk kalender 2025** kan du se historiske bilder, og lese ulike beretninger. Om motstandsfolk som kom fra skauen da det var klart at de hadde vært med på å vinne krigen, om unge og eldre som fritt kunne synge og danse, og nå så muligheten for å skape seg ei framtid. Men også om tap og sorg over skadde og falne nittedølinger, og det vanskelige oppgjøret etter krigen.

JANUAR 2025

«GUTTA PÅ SKAUEN» OG SØRSKOGEN I LILLOMARKA

Sørskogen var et samlingspunkt for hjemmefronten, Milorg 13131, 3. tropp, under krigen. Milorg hadde sin base i Lillomarka i «Kjelsåshytta» og brukte også «Flikkhytta» ved Dalbekk og «Granberget» med god utsikt over Maridalsvannet.

Sørskogen var et småbruk med tre kyr og en kalv, en hest og gris i sommerhalvåret («julegris»). Stedet var tilgjengelig bare til fots, med ca. 5 km frem til vei som førte ned til bygda (Nittedal). Til Sørskogen kom «gutta på skauen» som var på hyttene og lå i gapahuker i marka. De kom kledd som vanlige turgåere. De visste at her var det mat å få, ofte brun lapskaus. Maten kom i stor grad fra jakt på vilt i skogen, blant annet elg. Alf, far til Atle som driver Sørskogen i dag, hentet også poteter og annen mat på utvalgte gårder i Nittedal og brød fra baker Pettersen på Bjertnes. Det var også noen som fikk bo på Sørskogen i perioder. Blant annet var det flere jøder som fikk beskyttelse her i siste del av krigen. «Mor Sørskogen». Aslaug, mor til Atle, var «kafévertinne» og den trygge og samlende personen på Sørskogen.

Milorg 13131.3 tropp, takket med en plakett der det står: Til vertskapet på Sørskogen for Nasjonal innsats 1940 – 1945.

Plaketten er plassert på peisen i kaferommet på Sørskogen.

Aslaug Sørskogens innsats under krigen ble i ettertid belønnet med kongens fortjenstemedalje, utdelt i 1971.

Bildet viser Aslaug Sørskogen foran slottet. Bildet henger i stua på Sørskogen.

Einar Ness var en sentral person for Milorg. Han arrangerte samling for Milorg-soldater i et rom på loftet i hovedhuset på Sørskogen. Det ble lagt stor vekt på sikkerhet og at samlingene var hemmelige, både for omgivelsene og mennene imellom. De møttes «hodeløse», med luer eller finlands-hetter for ikke å kjenne hverandres ansikter. Våpen var aldri oppbevart inne i husene.

Atle Sørskogen forteller at faren hadde en rolle for Milorg. En gang kom det en mann som skulle gi beskjed til far. Han måtte ikke snakke med noen andre, men bare far alene. Beskjeden var: «Presten hopper stavsprang». Det var kode for flyslipp fra England ved Branntjernhøgda ved Hakkloa, som ikke kom som planlagt, men falt annet sted og hadde blitt fraktet til Sørli. Alf hadde ansvar for transportetappen fra Sørli og sørover og måtte nå dra dit og levere til Milorg på gjemmesteder.

Atle Sørskogen ble skolegutt under krigen

Atle, som var 5 år da krigen brøt ut, opplevde seg som en «maskot» for de som kom til Sørskogen. Det var stor stas å leke med mennene som var på besøk, og ekstra populært når han også fikk litt brun sjokolade. I 1943 startet Atle på skolen. Om vinteren gikk han på sine nye ski til Slattum skole.

Atle på Sørskogen i 2024, poserer med sine ski fra 1943.

FRIHETSFEST PÅ SØRSKOGEN 5. MAI 1945 – MED EGEN SANG

Milorg som hadde tilhold i Lillomarka, hadde gode informasjonskanaler. Sannsynligvis fikk de noen dager før den offisielle fredsdagen 8. mai informasjon fra «Englands-radioen» om at krigen ville ta slutt. Soldatene samlet seg på Sørskogen 5. mai. Her ble det servert mat til alle som kom. Flagget måtte opp, men det var ikke snor til flaggstanga. Alf fant råd. Han fikk lagt ned stanga, fant en ståltråd for å feste flagget, og reiste stanga opp igjen.

Diktet "Fest hos Sydsbogen's", signert R.T., ble lest og sunget for anledningen. Teksten forteller mye om det som skjedde på stedet under krigen. Sentrale deler av teksten ser du i rammen til høyre sammen med et bilde av originalsangen.

Etter denne dagen ble det helt merkelig stille på Sørskogen, forteller Atle. Alle som var tilknyttet Milorg fikk bind på armen, i rødt, hvitt og blått, og dro til andre steder for å holde ro og orden, sammen med politiet. Noen ble sannsynligvis sendt til Kjeller flyplass til Lahaugmoen og noen til vakthold i Oslo.

Fest hos Sydsbogen's

5. mai 1945.

Melodi: «Tyroleri, tyrolera.»

Vi atter til fest er nå samlet igjen.
Tyroleri, tyrolera.
Er veien til Sydsbogen lang — nei, min venn.
Tyroleri, hurra.
Vi prater om rykter og vet ikke a'.
Dem sa jo at krigen var slutt her ida'.
Tyroleri, takk skal du ha.
Tyroleri, hurra.

Ja, Sydsbogen er en fornøyet kar.
Tyroleri, tyrolera.
Med børsa i skauen på elgen han drar.
Tyroleri, hurra.
I løypa og skauen der er'n suveren.
Ja, der blir den raskeste elgen for sen.
Tyroleri, takk skal du ha,
Tyroleri, hurra.

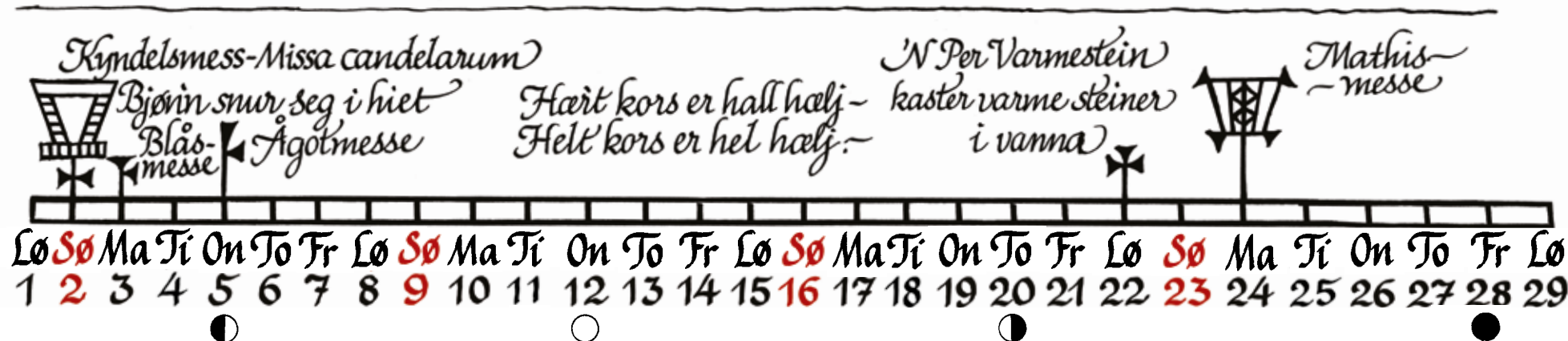
Vi atter til fest er nå samlet igjen / Er veien til Sydsbogen lang – nei, min venn / Vi prater om rykter og vet ikke a' / Dem sa jo at krigen var slutt her ida'.

Ja, Sydsbogen er en fornøyet kar / Med børsa i skauen på elgen han drar. / I løypa og skauen der er'n suveren / Ja, der blir den raskeste elgen for sen.

I kveld skal det festes som vel aldri før / Med våren kom fredsbudskapet i femogfjor. / Flott fredsrykter kommer hit hver lørdagskveld / anledningen gives med dram, sang og spell.

Den drammen den drikkes mot sorg, trøst, til fest / Vi tar den til fest, for det høver seg best / Og skulle vi treffe en grinete en, vi smiler tilbake med våres refreng.

Nå våren til Norge er kommet igjen / Og Sydsbogens folk har oss ønsket til fest / Vi kommer av glede – av glede de gav / det har vi erfart før vi herifra drar / Tyroleri, takk skal de ha, skål fra oss her, hurra.

FEBRUAR 2025

HOLM SKOLE 8. MAI: «DERE FÅR FRI I DAG ...»

Under krigen var det et press på lærerne for at de skulle melde seg inn i det nazistiske lærersambandet. De som nektet å melde seg inn, ble truet med straff. Lærerne Sigurd Kogstad og Ågot Vik på Holm skole var to av disse, og måtte slutte i jobbene sine. Kogstad var en av de 641 lærerne som våren 1942 ble sendt til Kirkenes på straffarbeid og de var med på å bygge den såkalte «Lærerveien». Ny lærerinne på Holm i krigsårene var medlem av det nazistiske lærersambandet, og gift med en frontkjemper. Hun flyttet sammen med sin mann inn i lærerboligen der Sigurd Kogstad hadde bodd.

Holm skole. Fra kalenderen 2020. Bildet er fra mellomkrigstiden.

Foto av Vidkun Quisling slik det var i klasserommet på Holm.

Erik Aaraas gikk da i 4. klasse på Holm, og deler sine minner. Han forteller at den nye læreren var flink som lærer, og skriver videre:

Hun innprentet ikke nazistisk ideologi, men hun hang opp fargerike plakater som møtte oss når vi skulle inn til time. Hun hang opp bilde av Vidkun Quisling i klasserommet, som så strengt ned på oss.

Erik forteller også at de fikk en ny katekisme. Det var en gul bok med solkorset på permen, gult kors på rød bunn. Dette var nazistenes emblem. Han husker ikke hvordan innholdet i boka var ordnet, men forklaringen til budene var nok noe endret og det var lagt vekt på at man skulle vise lydighet til føreren og statsstyret. Bøkene fikk man ikke ta med hjem, da lærerinnen nok var engstelig for foreldrenes reaksjoner.

Erik forteller videre hva som skjedde på skolen selve frigjøringsdagen:

Jeg husker 8. mai som en fin vårdag, og vi møtte opp på skolen om morgenen. Plakater i korridorene var fjernet, og vi så at bildet av Quisling i klasserommet var borte. Frøken stod ved kateteret, og sa: «Dere får fri

i dag, for krigen er slutt». Dette er det eneste jeg husker hun sa. Det var tydelig for henne at dette ikke var en hyggelig nyhet. Som veloppdragne elever viste vi ikke overfor henne jubel og glede over freden, men bega oss på hjemvei. Jubel og feiring skjedde på andre måter senere på dagen.

Det var potetsetting på gården da vi kom hjem 8. mai, forteller Erik. Barna klatret opp på loftet og fant frem flagg, og gikk ut på veien og viftet med flaggene og ropte: Hurra, vi er fri! Han sier videre:

Vi som tilhørte «den yngre garden» tok en tur bort til «storveien», på den tid selve Trondheimsveien gikk over Hellerudsletta. Her var det trafikk av militærkjøretøy som kom fra Sverige over grensen ved Magnor og kjørte inn mot Oslo. Det var norske soldater som kom tilbake til et fritt land. Vi vinket med våre flagg og ropte – Hurra, Velkommen hjem. De smilte, vinket tilbake, og noen kastet sukkertøy til oss.

Historiske glimt, s. 80-81 og s. 85-87

SOLLI OG BARNEFØDSLER

Kvinnene i bygda fødte i krigsårene under oppsikt av den erfarne og trygge jordmora, Marta Helene Eriksen. Hun hadde arbeidet i bygda siden 1930.

Det var de driftige kvinnene i Nittedal Sanitetsforening som eide og drev Solli. Den kombinerte fødestua og sykehjemmet ble innviet kort tid etter okkupasjonen. I 1940 ble det født 85 barn i Nittedal. I krigsårene etter var tallene på omtrent samme nivå, med noe variasjon.

I året etter frigjøringen kom det til verden over 70 000 barn her i landet, og det var over 9000 flere enn året før. I Nittedal var tendensen den samme. I 1946 ble det født 133 barn, mot 109 i selve fredsåret.

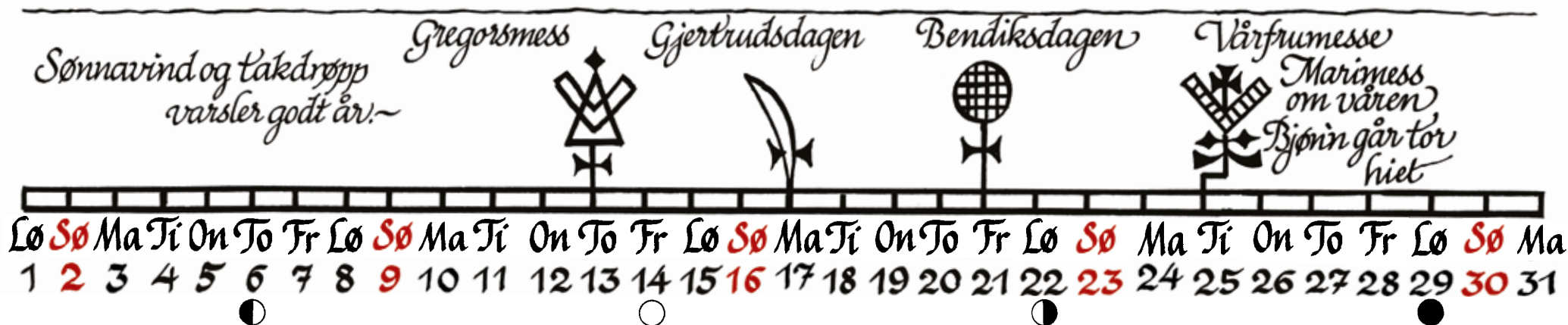
I ettertid er det høye fødselstallet i 1946 forklart på ulike måter. En viktig forklaring skal være at det på denne tida var særlig mange kvinner i fødedyktig alder. Glede, og håp, og ny tro på framtida, kan også ha spilt med. Nå kunne de unge fritt planlegge og satse på årene som lå foran.

Jordmor, frk. Eriksen, med to nyfødte. De ble begge født 7. mai, den ene var sønnen til Astrid og Leif Kleven. Han ble døpt Fred.

Betjening på Solli 7. mai 1945. Bak fra venstre: Hjelpepleier Synnøve Faugli, menighetssøster Ella Boll, jordmor Martha Eriksen. Første rekke fra venstre: bestyrer Karen Aaraas, pasient fru Larsen og kokke Åsta Lauvstad.

MARS 2025

LETTEELSE PÅ GÅRDENE

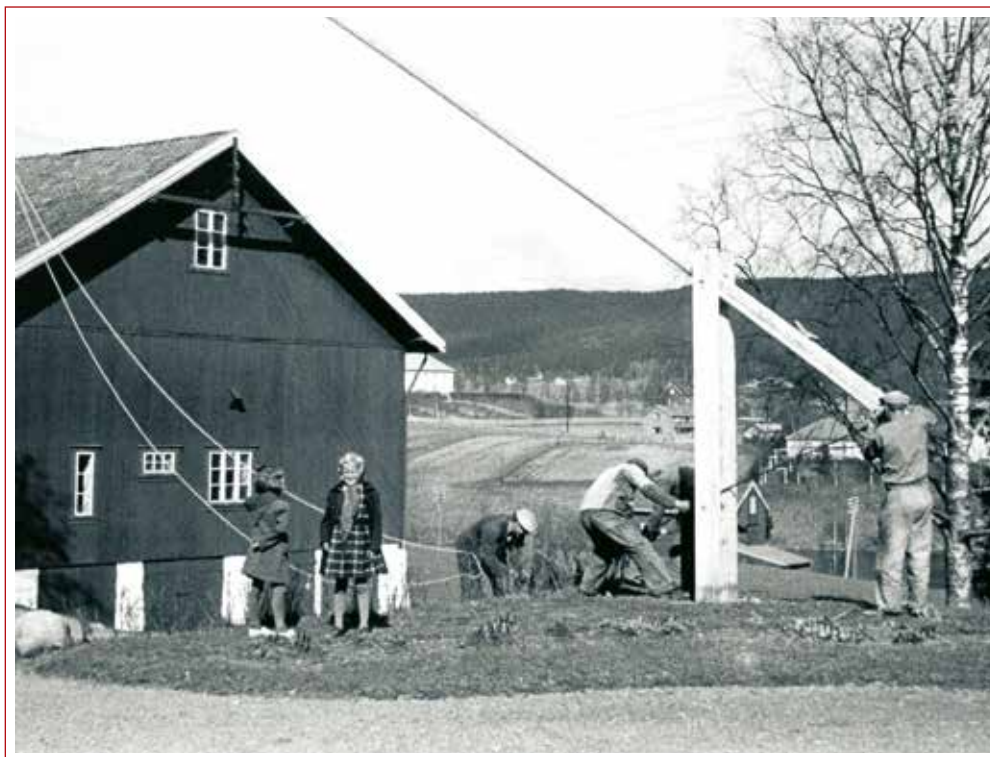
8. mai var en gledens dag på Rotnes Bruk. Både for ekteparet Hans og Selma With, og døtrene deres, Anine og Nanna, og alle som hadde arbeid på gården.

Alle hadde et uhyggelig minne om hendelser et halvt år tidligere. Tidlig på morgenen 13. november kom en lang rekke av militærbiler med opp mot 200 tyske soldater og SS-folk. De etablerte et slags hovedkvarter på Rotnes Bruk med stabburet som foreløpig arrestlokale. Soldater trakk oppover i lia, og ransaket mange hus i området. De lette etter våpen, radioer og papirer.

På brutalt vis ble soknepresten, den eldste datteren hans og folk på flere gårder arrestert.

Rotnes Bruk hadde mølle og kornmottak, og brukseier Hans With og forpakter Emil Holm hadde fylt viktige funksjoner for hjemmestyrkene. Storgårdene i nord, Hakadals Verk og Aas gård, var også gode støttepunkter under krigen.

Det var flere gårder i bygda som ble utsatt for brutale overgrep, som Nedre Haug. På denne gården var det i krigsårene 1942 og 1943 ettersøkte motstandsfolk som lå i dekning. Her fikk de beskyttelse, til de tok sjansen på å komme fram, eller å flykte videre.

Ivrige og opprømte gjør de klart for å heise flagget på Rotnes Bruk, Thoralf Johansen (foran til venstre), Erling Holter og Leiv Wollum. Jentene som opplever det sjeldne øyeblikket, er fra venstre Anine With og Vesla Holm.

Bildet utlånt av Rotnes Bruk.

Leiv Wollum, som kjørte lastebil på Rotnes Sag og Høvleri, utførte mange hemmelige og farlige oppdrag under krigen.

Om våren, 13. mars 1944, kom tyskerne uanmeldt til **Nedre Haug gård** med våpen. De fant verken radioer eller papirer, men tok med seg husbonden på gården, Just Henriksen. Han ble brakt til Akershus, senere til Grini, der han satt til krigens slutt.

Just Henriksens ektefelle Liv, har fortalt om tida da mannen hennes satt på Grini:

“Vi fikk kontakt med Leiv Wollum som var lastebilsjåfør og kjørte ved fra Rotnes sag til Grini. Han hadde generatorbil som brukte knott, orebriketter, til fyring av generatoren, og måtte ha med mange sekker knott for en tur til Grini. Nederst i knottsekkene la han matpakker og brev som vi fikk sendt med. Dette gikk greit helt til freden kom. Det betydde enormt for sultne fanger, og det ble fest hver gang Wollum hadde levert ved. Han gjorde en fantastisk jobb”.

Da Just Henriksen kom hjem til gården etter frigjøringen, fikk han treffe datteren sin for første gang.

Tyskerne holdt oppsyn med gårdene. Også til **Kjuul gård** kom de for å veie og måle det de rådde over på gården. Men folk på gården lærte seg til å lure tyskerne. De sto grytidlig opp og gjemte unna verdifulle ressurser. Også på andre gårder visste de råd. En av grisene ble en gang satt på låven i en kasse, mens de uniformerte gikk rundt og inspiserte.

Husfrua på gården, Helga Kjuul, var gjestfri. Det blir fortalt at hun somme tider holdt igjen på rasjonene til sine egne for å kunne dele og servere familie og venner som kom på besøk, ofte i helgene. Da krigen var over fikk Helga og Knut Kjuul et maleri som takk for gjestfriheten!

Kunstneren E. Wold malte Kjuul gård i 1944, som en takk for at han fikk være gjest på gården under krigen! På baksida står det skrevet: En liten erindring som tak for gjestfriheten.

Foto: Gro Anita Kjuul

APRIL 2025

SOKNEPREST MØRSTAD PÅ GRINI – FLAGG FRA KIRKETÅRNET 7. MAI 1945

Sokneprest Halvard August Mørstad kom til Nittedal i 1936, sammen med kone, fire døtre og en sønn. Han var sokneprest helt frem til han ble pensjonist i 1960. Han hadde en folkelig fremtreden som gjorde at han fikk god kontakt med folk, og var høyt respektert. Det fortelles at han under krigen var god til å trøste og vise omsorg for folk.

Mørstad markerte seg under krigen som en klar motstander av de nye styresmaktene som fremsatte totalitære krav overfor kirken. Han leste bl.a. «Kirkens grunn» fra prekestolen 1. påskedag i 1942, som det ble gjort i de fleste kirker i landet. Her kom det tydelig frem at kirken hadde suverenitet og frihet i åndelige spørsmål, og kuttet båndene til staten. Det betydde bl.a. at prestene ikke mottok statlig lønn.

Det var ikke mulig for myndighetene å skaffe nye prester der de hadde nedlagt sine embeter, heller ikke i Nittedal. Mørstad forsøkte å gjøre sin prestedtjeneste fortsatt, også med åpne gudstjenester. Han kom med frimodige ytringer mot styresmaktene, og det kunne være folk til stede som overvåket og meldte videre hans uttalelser. Det bygget seg opp en konflikt med myndighetene som førte til at han ble fjernet. I november 1944 ble Halvard Mørstad arrestert og sendt til Grini sammen med sin eldste datter. Han fikk fange nr. 15760. Her var han ca. et halvt år til et par dager etter frigjøringsdagen i mai. (*Historiske glimt*, s. 91 – 94)

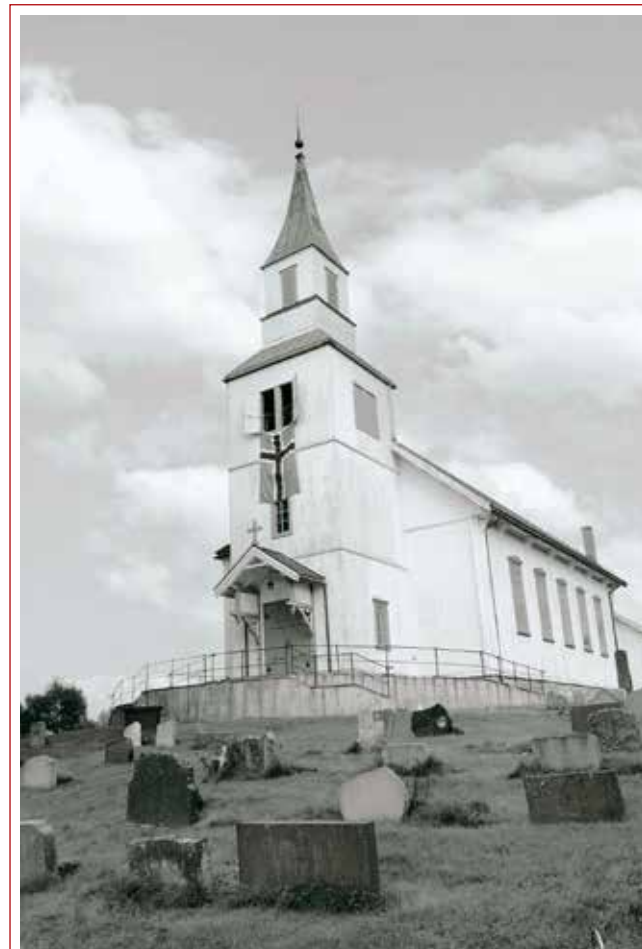
Sønnen, Erik Mørstad, har skildret foreldrene der han også forteller om lettelsen og gleden rundt frigjøringsdagene. Det første han gjorde var å henge flagget opp i kirketårnet! Han skriver slik om da nyheten om frigjøringen kom til prestegården:

«... allerede ettermiddagen klokken fire den 7. mai 1945, dagen før den offentlige kapitulasjonen, ropte mor på meg. Nyheten var kommet igjennom. I en fart ble flagget hentet, i fem år hadde det ligget sammen-rullet og gjemt oppe på loftet. På kontoret ble kirkenøkkelen snappet og i firsprang bar det ned alleen. Dalsbekken tatt på ett, to tre, kirkedøren åpnet, trappen til tårnet unnagjort, vinduslemmene fjernet – og det norske flagg med sitt kors hang utbrettet mot vest. Straks svevde flaggene over dalen fra alle stenger. Grinifangene ble kjørt hjem til sine. Etter ei natt var min søster der, etter to pappa, elendig tynne var de, men – de levde. Jubelen tok ingen ende.»

Mørstad, Erik M.; Min vei til Den Katolske Kirke

*Kristine og Halvard Mørstad.
Foto: Pedersen. Lillestrøm*

Slik kan det ha sett ut da Erik Mørstad hengte ut flagget på vestveggen i tårnet på Nittedal kirke 7. mai.

Illustrasjonsfoto fra 2024.

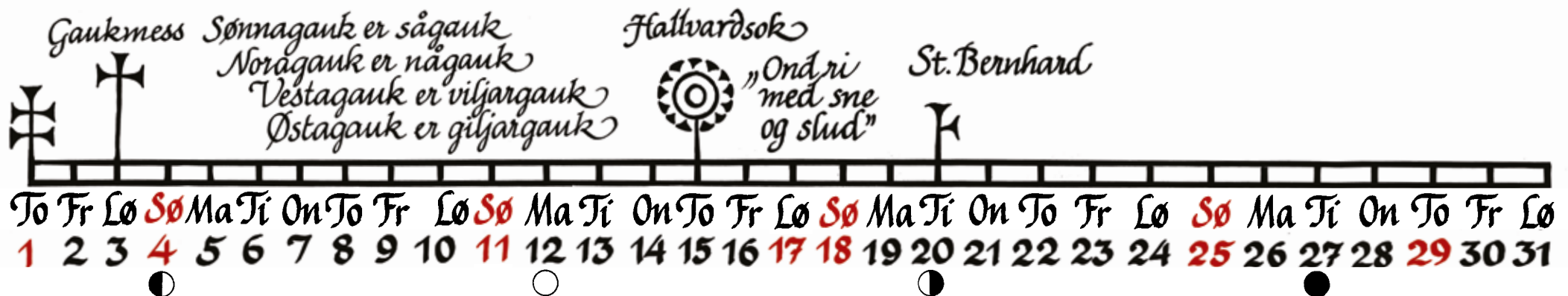

STRANDET I NORGE UNDER KRIGEN

Else og Normann Rasmussen kom like før krigen på besøk fra USA til Oslo der Normann hadde familie. Under oppholdet i Norge ble landet okkupert og det ble umulig å komme seg over Atlanteren. De fikk arbeid på revefarmen som John og Else Lehn drev på Tajet, og bodde der under hele krigen.

17. mai 1945 ble feiret sammen med familien Rønning på Rotnes.

I bakerste rekke fra venstre ser vi John Lehn, Gudrun Rønning, Norman Rasmusen, Tørris Rønning, Magda Rønning, Jon Bye, Paul Litlehaug og Otto Rønning. Foran står Adolf Thorstensen, Anborg Tøråsen, Jenny Thorstensen, Else Lehn, Nelly Thorstensen og Edna Rasmussen. Pjokken foran er Terje Thorstensen. Bildet er tatt utenfor huset, Rosvold, Tajet.

MAI 2025

HISTORIEN OM ET OVERRASKENDE MØTE I EDINBURGH 8. MAI 1945

I maidagene 1945, etter Tysklands kapitulasjon, er det folkefest i Edinburgh, Skottland. Alle som kunne var ute på byen for å feire Victory day, etter over 5 år med krig. Mange nordmenn i uniform var også i Edinburgh disse dagene. Det var stor usikkerhet om de tyske styrkene i Norge også ville kapitulere. Norske styrker ble derfor samlet i Skottland for eventuell innsats i Norge.

En ung mann fra Nittedal, født og oppvokst på Rotneshjørnet er også med på å feire Victory day i Edinburgh. Det er Rolf Løvlie, yngstegutten til Hilda og Johan Andersen, som snart blir 23 år. Rolf har det siste året tjenestegjort i den norske marine. Nå er han telegrafist ombord i den norske motor-torpedobåten MTB 717, som har vært på mange dramatiske aksjoner langs norskekysten.

Skottene er rause med soldatene. Mens Rolf står i en kø for gratis Whisky, ser han plutselig et kjent ansikt. Er det ikke storebror Arthur, som står der borte? Siste gangen brødrene Løvlie så hverandre, var julen 1940 for snart 5 år siden. Rolf visste at Arthur var i England, men av naturlige grunner, hadde de ingen kontakt.

Arthur hadde siden begynnelsen av 1941 tjenestegjort i den norske jagerflyskvadronen 332. De norske Spitfire skvadronene 331 og 332 hadde vært med på invasjonen i Normandie og fulgte de kanadiske bakkestyrkene gjennom Frankrike, Belgia og Nederland. I sluttkampene mens de er på grensen til Tyskland, blir de så sendt tilbake til Skottland, for eventuell innsats i Norge.

Feststemning i Edinburgh.

I Edinburghs festfylte gater, møtes brødrene fra Rotneshjørnet, for første gang på nesten 5 år. Både møte og samtalen deres er av den korte typen:

Rolf: Er du her ...?
 Arthur: Ja, og er du også her ...? Trenger du penger ...?
 Rolf: Kunne gjerne trenge noen pund, ja. (Arthur stapper noen pundsedler i jakkelomma til Rolf)
 Arthur: Vi treffes vel i Norge, om en stund ...

Mens brødrene feirer freden i Edinburghs gater, er det ikke samme feststemning i barndomshjemmet ved Rotnes. Foreldrene har ikke hørt fra guttene sine på lenge og er svært urolige. Siden de ikke vet om Rolf og Arthur lever og har det bra, klarer de ikke å glede seg over fred og frihet.

Etter krigen fortsetter Rolf i forsvaret med variert utdanning og tjeneste i luftforsvaret. Først som navigatør og senere som helikopterflyver. Rolf dør i 2000, 78 år gammel.

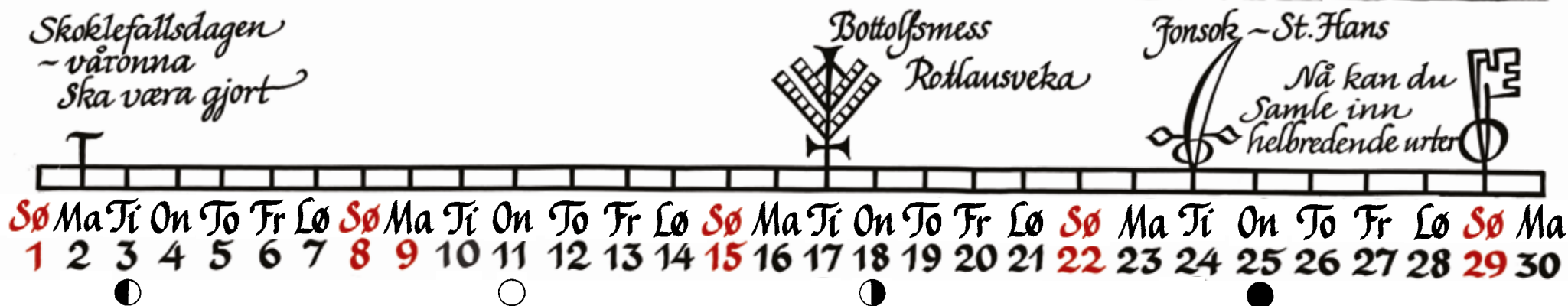
Arthur går ut av forsvaret når krigen er over. Han jobber først noen år i det som senere skulle bli SAS. I 1950 starter han egen elektroinstallasjonsbedrift som han driver frem til han dør i 1988. Selskapet hans, Løvlie AS, lever fortsatt i beste velgående. Rolf og Arthur var nære og gode venner gjennom hele livet. Krigsopplevelsen preget begge og bandt dem sammen på en helt spesiell måte.

Rolf Løvlie fra 1945 i marineuniform.

Sersjant Arthur Løvlie, i flyvåpenuniform i Brussel høsten 1944.

JUNI 2025

KULTURLIVET BLOMSTRER OPP

Aaneby blandede kor ble stiftet allerede i mars 1945, før freden, her på et bilde fra 17. mai to år senere, da de het Hakadal sangkor.

Bak fra venstre: Leif Olsen, Lars Bjørndal, Andris Lillebrænd, Trygve Hagen, Ivar Finstad, Finn Kristoffersen, Kåre Skillebekk, Kåre Fredriksen, Poul Jensen, Gudrun Bjerke, Louise Tøien, Reidun Kirkeby, Astrid Finstad, Grete Davidson, Ella Myhrhaug, Liv Kirkeby, Mary Bråthen, Henny Skillebekk, Borghild Grønlie, Aud Hansen (Fornes), Klara Kongskog, Reidun Olafsen, Karly Hagen. Foran: dirigent Arne Stenberg.

Bilde hentet fra Sangen som samlet bygda.

De var optimistiske, sambygdingene, som møttes på Breidablikk barnehjem, allerede 19. mars 1945, for å stifte kor. De ville synge seieren hjem! De ville synge igjen, fritt og høyt og i glede! Det ble servert kaffe og kringle på møtet. Kringla var bakt av hvitt mel, som var gjemt til en helt spesiell anledning! Det nye koret fikk navnet Aaneby blandede kor, og sangerne debuterte i Hakadal kirke under sin dirigent, organisten Arne Stenberg.

Koret øvde jevnt og trutt, og i fredsåret sang de julen inn i en fullsatt Hakadal kirke. Etterpå var det fest i Folkets Hus. Med gang rundt juletreet, korsang og skuespill, før det ble ryddet til dans. "Kl. ½ 1 gikk lyset, som brakte en del ubehageligheter, så stemningen kom i ulage for en tid. Vi holdt på til kl. ½ 5.", het det i referatet. To år etterfrigjøringen skiftet de navn til Hakadal sangkor. I dag er navnet Nittedal bygdekor.

Det ble også liv igjen i korpsmusikken. I 30-årene var det stiftet flere korps, men i krigsårene lå virksomheten nede. Et eksempel er Kirkeby skoles guttemusikkorps som ble stiftet i 1939, men måtte stanse øvelsene i 1942. Det var etter hvert få som møtte fordi de eldste guttene arbeidet.

Etter hvert bevilget herredsstyret penger både til kor og korps som kom til. 1000 kroner ble fordelt, iflg. "Varingen" i 1949, til Hauger sangkor, Nittedal Sangkor, Nittedal Mannskor, og til guttemusikkorpsene på Slattum, Rotnes og Kirkeby, samt Hagan Hornmusikkorps.

OLE BURÅS OG ANDRE SPILLEMENN

Flere populære spillemenn hadde spilt opp til dans i hemmelighet, under åpen himmel og i ly av trærne på steder som Slettmoen i Hakadal, Bergersletta ved Strøm, Toppenhaug i søndre, på Sinober og på Sørskogen.

På den første 17. mai i frihet var det fest på Folkets Hus i søndre! Da spilte Ole Burås trekkspill, Noralf Ottesen på trommer, og Nils Haugen gitar. Ole var en av dem som hadde spilt sammen med broren Georg under krigen, trass i forbudet. Nå kunne han fritt spille og også danne sitt eget orkester - og det gjorde han! Sammen med Yngvar Kristensen på fele, og Noralf Ottesen på trommer, og tidvis med gitaristen Nils Haugen.

Gotfred Jensen fra Askkroken het en annen populær spillemann med trekkspill. Han hadde spilt til dans under krigen, og fortsatte med å glede bygdefolk i mange år etter frigjøringen.

Nord i bygda dannet "Hakadalsgutta" en egen trio. Oscar Bækkelund på fele, trekkspill og snekkersag, Ivar Fjeldstad på trekkspill og Aage Tøyen på trommer.

I krigsårene ble det danset på grønne sletter. Nå ble det dans på lokalet! Hakadal Idrettslag arrangerte i alt 15 dansefester på "Hakatun" i 1946.

Populær spillemann, Ole Burås, som spilte til dans under krigen og på den første 17. mai etter freden.

Bildet er hentet fra boka "På dans i Hakadal og Nittedal" av Bjørn M. Elgstøen.

JULI 2025

HÅP OM EI FRAMTID!

Framtida for ungdommen i bygda hadde lenge stått "på vent". Da de sang og danset i fredsvårens dager, var det med en stor glede over å kjenne seg fri! De hadde nok kjent både frykt og forakt for de fremmede i naziuniformer. Å stå opp imot dem, kunne bli farlig.

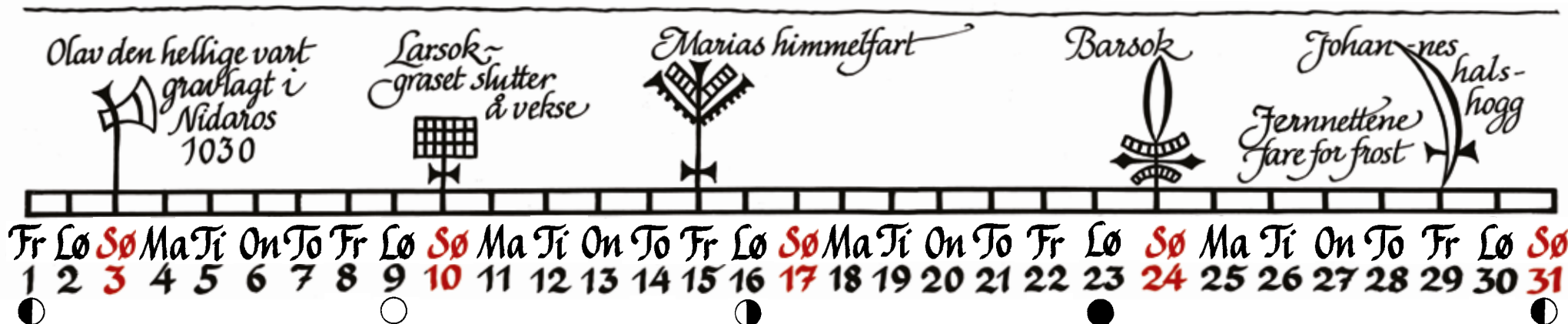
Ruth Fredriksen var 17, og lillesøsteren Ingrid 11 år, da de og storebrødrene, så en fangeleir bli reist på Åneby i 1941. Da Grini sto ferdig samme år, ble fangene ført dit.

Ruth engasjerte seg i arbeid med å samle inn penger til vaske-utstyr og vaskemidler til fangene.

Ved inngangen ble det på søndager heist hakekors-flagg og SS-flagg. En gang våget Ruth og andre unge å spytte mot flagget. De tyske SS-offiserene som så det, var ikke nådige, og beordret dem inn i leiren til avhør. En skremmende opplevelse, men de ble sluppet fri.

Ruth Elvenes (f. Fredriksen), og venninnen Karen Pedersen (t.v.) hjemme på Åneby. To unge bygdekvinner som kunne legge krevende ungdomsår bak seg, og se inn i framtida!

Bilde utlånt av Mona Elvenes Riefling

AUGUST 2025

HIRDEN STANSET FEST PÅ SLETTMOEN

Under krigen var offentlige fester strengt forbudt.

En sommerkveld hadde vel 100 unge samlet seg på Slettmoen i Hakadal. Der spilte Reidar Olafsen og Ivar Fjeldstad (trekkspill) og Alf Hansen (gitar) til dans. Da kom plutselig en lastebil med uniformerte hirdmenn. De skjøt skremmeskudd. De unge flykta. Noen hev seg på syklene sine, andre tok vettskremte beina fatt. Hirdmennene tok med seg trekkspillet til Olafsen, og syklene de fant ble kastet på lastebilen. Senere fikk Olafsen trekkspillet igjen, og noen unge greide å spore opp syklene.

Unge fant hverandre og ville gifte seg, så også Ruth og kjæresten Alf Elvenes. De måtte gjøre det slik det var påbudt, å bli viet hos byfogden i Oslo, 26. september 1943. Da de kom hjem samme dag, dro de til Hakadal kirke, der sokneprest Mørstad velsignet paret. Parets datter Lajla kom til verden på våren 1944 på bygdas egen fødestue, Solli.

Jens Tveten med sykkel. Jens og andre gutter krevde syklene sine tilbake fra hirden, men fikk først et bestemt nei. De måtte gå en runde hos lensmann, NS-ordføreren og hirden for å få tilbake syklene. Det ble en lykkelig slutt da de etter noen dager fikk beskjed om å hente sykkel fra politikkammeret i Lillestrøm.

SEPTEMBER 2025

RETTE TIL Å STYRE SELV

Herredsstyrene ble oppløst under okkupasjonen, og NS var det eneste tillatte partiet. I februar 1943 ble Harald C Dahl, bonde på Nedre Dal, utnevnt til ny ordfører. Han fikk tildelt rådgivere, omtalt som formenn, trolig etter betegnelsen formannskap. Møtene ble heretter kalt for «herredsting».

Like ved herredshuset ble det satt opp ei brakke som skulle være forsyningslager. De nyansatte i forsyningsnemnda var gjerne NS-medlemmer eller sympatisører.

Forsyningsbrakka ble stående. Det var fortsatt slik at folk fikk utdelt rasjoneringskort, som de gikk til butikkene med for å få ut en bestemt mengde av en vare. Ordningen med rasjoneringskort fortsatte i 4-5 år etter krigen. Forsyningsbrakka ble brukt til kontorformål i mange år fremover.

I herredshuset, «Det Hvite Hus» på folkemunne, var fredsdagene preget av at oppgjørets timer var kommet. NS-medlem Harald C Dahl måtte forlate kontoret sitt.

De lovlig valgte politikerne fra 1938 var tilbake. En av dem var den erfarne lokalpolitikeren Morten Laskerud. Han var født i 1883, drev småbruk på Sørli. Det ble han som tok vervet som ordfører i frigjøringsåret, i en krevende tid. Han blir av etterkommere karakterisert som driftig, og streng når han mente det var på sin plass.

Forsyningsbrakke ved «Det Hvite hus» på Mo, der det kunne være lange køer med folk som skulle hente rasjoneringskortene.

Morten Laskerud var ordfører fra frigjøringen til kommunevalget høsten 1945.

19. november 1945 var det kommunevalg, om lag en måned etter stortingsvalget. 3490 hadde stemmerett, mens 2014 stemte. Det er en valgdeltakelse på 57,7 prosent, tilsvarende tall for landet var 65,5 prosent.

Arbeiderpartiet fikk 12 representanter, felleslista for Høyre og Bondepartiet fikk 5, og NKP, Norges Kommunistiske Parti, fikk 3 representanter.

Den da 42 år gamle John Stakvik fra Arbeiderpartiet ble ny ordfører, et verv han hadde i 10 år, Han var fra Nordmøre og kom til Hakadal i 1922 der han startet Åneby fiskemat. Stakvik ble første gang valgt inn i herrestyret i 1930. Under krigen deltok han i motstandsarbeid.

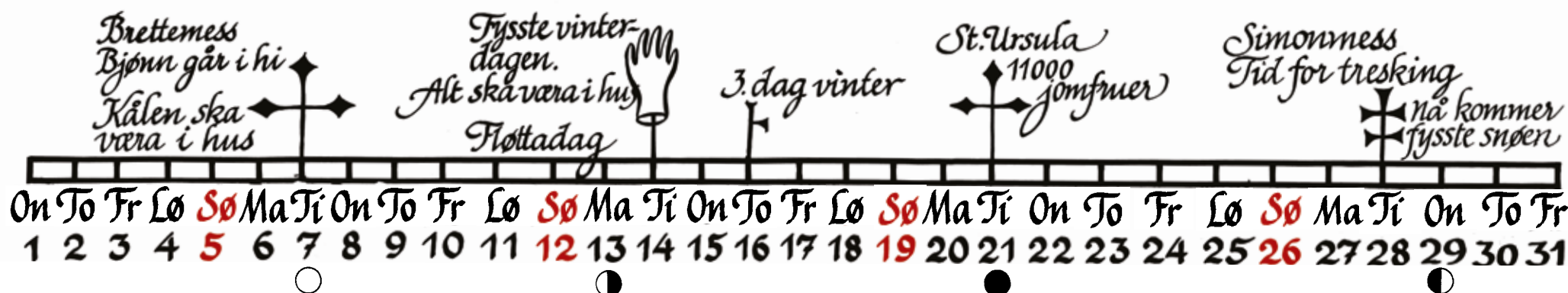
Tre foto er utlånt av Unni Kjus Aahlin

John Stakvik ble ordfører etter valget i november 1945.

Nittedal formannskap, 1945-47. Første rekke fra venstre: J. Jensrud, John Stakvik (ordfører), Fridjof Jacobsen (varaordfører), øvre rekke fra venstre: Olaf Strøm og G. Thronsen.

OKTOBER 2025

MINNEBAUTAEN VED NITTEDAL UNGDOMSSKOLE

Minnesmerket er reist til minne om 14 personer fra Nittedal som ga sine liv under andre verdenskrig. De falne er satt opp med navn og dødsdato. Bautaen ble oppdatert på 1970-tallet med fire navn etter initiativ fra historielaget. Her tar vi med alle navn i alfabetisk rekkefølge med yrke, fødselsdato og dødsdato.

Navn	Yrke	Fødselsdato	Dødsdato
John Andresen	Matros	13.08.1920	21.01.1941
Jens Christian Beck	Gårdbruker	20.03.1920	10.10.1943
Ove Benno	Messegutt	25.05.1923	27.07.1940
Asbjørn Fleisje	Student	16.08.1915	28.05.1946
Lars Johannes Fleisje	Gårdbruker	02.09.1919	09.08.1945
Alf Erling Grønvold	Fyrbøter	29.08.1917	07.02.1940
Kåre Hexeberg	Pølsemaker	12.06.1910	03.06.1944
Karl Edv. Holter	Matros	09.03.1925	04.07.1942
Oscar Johansen	Sjåfør	05.12.1919	03.06.1944
Harald Kristoffersen	Ekspeditør	03.06.1919	01.03.1943
Kåre Skillebekk	Skytter	25.12.1920	03.06.1945
Halvdan Stoltenberg	Elektriker	29.05.1902	12.06.1943
Anna Eilertsen Østby	Arkivar	18.10.1894	23.04.1945
Arne Aaneby	Trafikkelev	25.08.1923	18.11.1943

Tre av de falne omkom etter krigens slutt: Asbjørn Fleisje, Lars Johannes Fleisje og Kåre Marino Skillebekk. Det var også en som omkom på sjøen før krigen nådde Norge: Alf Erling Grønvold.

Vi er blitt kjent med at det er flere personer med tilknytning til Nittedal som omkom under krigen. Det er noen som er født i Nittedal, men bodde andre steder da krigen brøt ut. Andre hadde bodd eller jobbet noen år i Nittedal. (Se bl.a. Lokalhistoriewiki, Krigsminnesmerket ved Nittedal)

Krigsminnesmerket ved Nittedal ungdomsskole. Minnesmerket er i rød granitt. Dekoren består av et relieff som viser tre hender med fakler. Under dette er navnene og dødsdatoene på de 14 inngravert.

EN UNG MANNS DAGBOK

For 17 år gamle Jens Lie Slatleim begynte det nye året 1945 med en skitur fra hjemmet i Utsiktsveien, opp til Ørfiske og Tømte. Lite ante vel han hva året skulle bringe.

- Hurra!! skriver han i dagboka mandag 7. mai, etter at tysk kapitulasjon er meldt over London-radioen.

"I Nittedal var jubelen endeløs. Jeg var nede på 7-ern, og her hang folk ut av vinduene og skreik hurra, og Leve Kongen og Norge! Lokomotivet var pyntet med bjerkeløv."

Da han kom hjem, hadde mange samlet seg for å høre radio. Men Jens måtte ut igjen.

"Da jeg gikk ned på 9-ern møtte jeg et helt tog av unge som gikk "17. mai-tog", med flagg i alle størrelser, og de sang og jublet så det var en fryd å høre på".

Om kvelden gjorde han i stand krystallapparatet sitt for å høre Oslo-sendingen. I nyhetene kl. 24 oppfordret admiral Karl Dönitz alle tyske soldater til å vise seg som ekte tyske soldater. Quisling oppfordret til en vennskapelig overenskomst med de nye okkupasjonsmakter. Jens fikk nesten ikke sove på grunn av jubel ute på veiene. Dagen etter dro han til byen med 8-ern, og sto 2,5 timer i kø for å kjøpe flagg. Jubelen var grenseløs i gatene, forteller han. Da han kom til Nittedal om kvelden, gikk et stort tog i området, med masse unger som ropte og skrek. Også dagen etter dro han til byen, der han så Grinifanger som strømmet ut av universitetet. Da han kom hjem, kjørte Heimefronten rundt og arresterte nazister, skriver han.

Fra dagboka til 17-åringen Jens om fredsdagen.

NOVEMBER 2025

BALANSEGANG

– LENSMANNEN SCHAU OG HANS MEDHJELPERE PÅ LENSMANNSKONTORET

Det finnes mange historier om personer som hjalp motstandskjemper under krigen, også blant dem som formelt sett allierte seg med de nye makthaverne. Lensmannen i Nittedal, Fritjof Schau, ble ansatt i 1925. Han meldte seg inn i Nasjonal Samling (NS) under krigen, og beholdt da jobben. Så å si alle lensmenn på Østlandet som nektet å melde seg inn i NS, ble på et eller annet tidspunkt sagt opp for deretter å bli erstattet av en som var mer vennligsinnet mot nazistene. I Nittedal skjedde altså ikke dette.

Uenighet og rettsoppgjør

I oppgjøret etter krigen var det ulike oppfatninger om hvordan man skulle vurdere de personene som meldte seg inn i NS. Lensmann Schau mente selv at det ikke lå noe politisk bak innmeldingen. Det var en måte å beholde jobben på, og en forutsetning for å kunne hjelpe nittedølinger i sitt daglige politiarbeid, mente han. Noen tenkte annerledes. For noen var det å være NS medlem i seg selv et svik mot landet. At de skulle straffes etter krigen, var da logisk.

Schau ble etter krigen suspendert fra sin stilling som lensmann. Han ble tiltalt og det var flere rettsaker. Det ble ikke tatt ut tiltale for andre medarbeidere på lensmannskontoret, selv for dem som var eller hadde vært medlemmer i NS. Schau ble først dømt for landssvik, men ble senere (1950) frifunnet av Høyesterett. Det var mange nittedølinger som vitnet for å få frikjent Schau. Han fikk tilbake stillingen som lensmann i Nittedal i 1951. Etter nesten 40 års tjeneste, bortsett fra tiden han var suspendert, gikk han av med pensjon i 1965. Fritjof Schau døde i 1982.

Undersøkelser og fortellinger

I ettertid har det vært flere som har undersøkt saken nærmere og samlet flere fortellinger og opplysninger om virksomheten til lensmannen og hans medarbeidere. Mads Hovda har skrevet en masteroppgave om «Nazifiseringen av Nittedal kommune ...» der han også har gjennomgått dokumenter fra rettssakene om lensmannen Schau etter krigen. Kenneth Bergli har også grundig undersøkt og skrevet om denne historien i forbindelse med bok om jøder som var i Nittedal under krigen («Holo-caust i Nittedal»). I ettertid forteller disse jødene og deres etterkommere om at lensmann Schau viste seg vennlig og hjelpsom, og lempet for at de skulle unngå å bli arrestert. Han omtaler spesielt to jøder (Arthur og Elly von Halle) som kom som flytninger til Nittedal rett før krigen og ble hjulpet over til Sverige under krigen.

Lensmann Fritjof Schau.

Foto fra Varingen

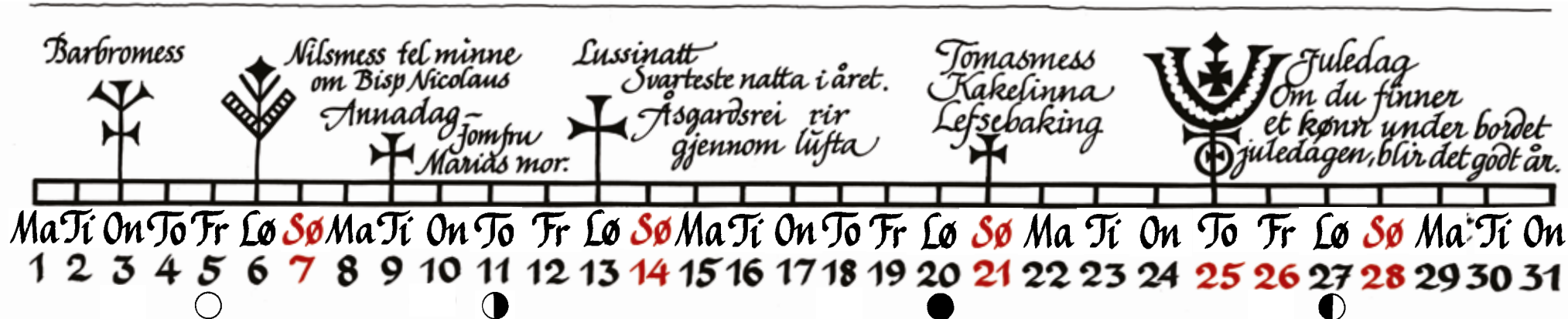
Det er en rekke fortellinger fra nittedølinger, bl.a. fra rettssakene, om at de erfarte lensmannen i Nittedal som hjelper for dem som stod i motstandskampen. Det gjaldt også lensmannens medarbeidere, som sønnen Ivar Schau og Arvid Ruud, som var lensmannsbetjenter under store deler av krigen. En vanlig metode var at de saboterte politiske anmeldelser og folk kunne få varsel når det kom arrestordre, slik at de fikk mulighet til å komme seg unna. Ivar Schau hjalp særlig til med å skaffe de nødvendige papirer til folk som ville rømme til Sverige, og drev i tillegg med forfalskning av legitimasjonskort.

Folk som hadde fått hjelp av lensmannen tenkte nok som Sigurd Sinober, som støttet motstandsfolk ved Sinober: «Schau var rett og slett bygdens trygghet under krigen og det er en anselig flokk som har sluppet fengsel og tortur ved at han ble ved sin plass».

Lensmannen har uten tvil hjulpet mange motstandsfolk samtidig som han på papiret vist lojalitet mot styresmaktene.

Noen konkrete eksempler på hvordan lensmann Schau og hans medarbeidere arbeidet:

- Våren 1943 kom det fem gestapoagenter til hans kontor. De ville at lensmannen skulle vise dem veien opp til ei hytte ved Trehjørningen i Hakadal, hvor en ettersøkt kommunist med navn Ivar Blikberget hadde gjemt seg. Schau unnlot seg dette ved å hevde at han hadde vondt i beinet. Så fort agentene hadde reist fra lensmannskontoret, ringte Schau forvalteren ved Hakadal Verk, Lars Midtgård. Han rakk å sende noen i forveien som igjen fikk varslet den ettersøkte mannen før Gestapo kom frem.
- En gang på vinteren 1944/45 hadde Arvid Ruud og en annen betjent fått ordre om å arrestere Åge Ingebretsen for tyveri fra et stabbur. Da de kom frem til hytta der Ingebretsen oppholdt seg, ble han fortvilet. Det viste seg at han hadde våpen i hytta, noe som ville medført langt mer alvorlige sanksjoner enn hva et stabburtyveri ville innebære. Ruud bestemte seg dermed for å la Ingebretsen rømme.

DECEMBER 2025

KILDER

Skriftlige kilder

- *Bergli Kenneth: Holocaust i Nittedal, Nittedal historielag (manus 2024)*
- *Elgstøen, Bjørn M.: På dans i Hakadal og Nittedal. Nittedal Historielags skriftserie nr. 7. 2008*
- *Fest hos Sydskogen's 5. mai 1945 (Forfatter: R.T. - ukjent)*
- *Fleischer Edward B.: "Milorg i Nittedal og Hakadal - område 1211 - 1940 - 45".*
- *Hansen, Lone E.: Bygdepreik. Nittedal på 1950- og 60-tallet. Flisbyen forlag 2007. s. 14*
- *Historisk Kalender Nittedal og Hakadal 2006, mai*
- *Historisk statistikk fra SSB, (Statistisk Sentralbyrå): Kommunevalgene og ordførervalgene 1945, s. 26 - 27.*
- *Hovda, Mads Andreas Nielsen: Der motstand og NS møttes. Nazifiseringen av Nittedal kommune under andre verdenskrig 1940 - 1945. Masteroppgave Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet, UiO. Våren 2024.*
- *Hovda, Mads A.N: Notat 2024 om lensmann Schau*
- *Lokalhistoriewiki.no - Krigsminnesmerket ved Nittedal ungdomsskole*
- *Mørstad, Erik M.: Min vei til Den Katolske Kirke. En norsk evangelisk-luthersk teologs liv og tenkning frem til oppdagelsen den 26. januar 1974. Spesunica 2003.*
- *Ruud, Per: Krigsåret i Nittedal: 1940 - 45: Et minneskrift for markeringen av 50-årsjubileet for frigjøringsvåren 1945.*
- *Røsjø, Knut: "Høgt opp i Hakadalen", Flisbyen forlag 2003*
- *Sangen som samlet bygda. Jubileumsbok Nittedal Bygdekor (1945 - 2005) 2005*
- *Slatleim, Jens Lie: Dagbok fra mai 1945 (I privat eie)*
- *Varingen 29. april 1949. Nationalbiblioteket: <https://www.nb.no/items/e93ee616876f9e979661b768ff6f0b4d?page=0>*
- *Varingen 04.08.24 og papirutgave 08.08.24: Mads mener Nittedals lensmann drev motstandsarbeid.*
- *Aaraas, Erik: Historiske glimt. Artikler og foredrag av en lærer og bonde fra Nittedal. Aaraas i Nittedal 2020.*

Samtaler med en rekke ressurspersoner: Kenneth Bergli, Inger-Johanne Bjørkevoll Kjuul, Geir og Frode Løvlie, Mona Elvenes Riefling, Atle Sørskogen og Erik Aaraas.

NITTEDAL HISTORIELAG

Kalenderen for året 2025 er den 34. lokalhistoriske kalenderen Nittedal Historielag har laget. Den markerer at det er 80 år siden frihetsvåren 1945.

Kalenderen er utvidet og kan også betraktes som et hefte om den spesielle våren. Ta gjerne kontakt med historielagets styre om du har kommentarer til denne kalenderen, eller tanker om fremtidige kalendere.

Historielaget ønsker å levendegjøre og ta vare på minner fra bygda fortid. Det gjør vi ved å arrangere foredrag, turer, kurs og utgivelser av skriftserie og kalendere som denne.

Ønsker du å vite mer om bygda og bygdehistorien, se vår nettside: <https://www.nittedal-historielag.no/> og vår Facebookside. Her kan du lese mer om våre aktiviteter, og bli medlem.

STYRET I 2024/2025 BESTÅR AV:

Per Bjørn Lotherington (leder), Jorunn Andersen, Erling Birkedal, Oddbjørn Farkvam, Rolf Hexeberg.
Varamedlemmer: Thorleif Henriksen og Rune Winum.

REDAKSJON FOR HISTORISK KALENDER 2025:

Thorleif Henriksen, Erling Birkedal og Lone E. Hansen.
Noen fotos av gamle bilder er tatt av Oddbjørn Farkvam og Erling Birkedal.

Primstaven er tegnet av Kari Ruud Flem.

Betaling av kalender; vipps kr. 200 til Nittedal Historielag: 59756